

Шановні читачі!

Значимість та необхідність регіональних досліджень у просторі історичного знання доводити не потрібно. Натомість доцільно і потрібно акцентувати увагу на нових напрямках і темах цих досліджень, які дозволяють вийти за рамки історичного краєзнавства та актуалізувати проблемне поле локальної історії в її соціокультурному та соціополітичному вимірах. Саме цією ідеєю ми керувалися при виборі теми чергового випуску журналу «Схід». Важливу роль відіграла у намірах редакції й емоційна компонента: на тлі подій російсько-української війни відбувається багато нових осмислень історичних локальних практик та формуються на цій підставі нові наративи, зрозумілі й актуальні для масової свідомості. Дослідження регіональної історії, які ми об'єднали в цьому випуску, допоможуть, на наш погляд, в оновленні та розвитку соціальної пам'яті в загальнонаціональному українському контексті.

У статті Вадима Задунайського проаналізовано стратегію українських і російських військ у боях за Харків (24 лютого – 14 травня 2022 р.). Стратегіями, або військовим хитрощям, є складовою військового мистецтва. Необхідно зазначити, що розглянуті вченим стратегіями засвідчують авторський підхід щодо визначення та аналізу військових хитрощів, який було апробовано у попередніх дослідженнях. В статті зазначено, що успішне застосування стратегією українськими військами в 2022 р., може бути наслідком збереження спадщини українських козаків та їх нащадків. В лютому-травні 2022 р., коли навколо Харкова точилися важкі бої, Сили оборони України вдало застосували вісім стратегією, що допомогли завдати поразок російським загарбникам та звільнити значну територію Харківщини. Визначено також стратегіями, до яких вдавалися російські війська, аби протидіяти українській армії і причини їх недостатньої ефективності. Слушним є те, що автор вважає виправданим порівняння стратегією українських та російських військ для розуміння пріоритетів військового мистецтва обох сторін, з'ясувати відмінності у ефективності їх застосування. Також відповідний аналіз сприятиме кращому розумінню спадкоємності українських військових традицій у сучасних формуваннях Сил оборони України. Автор проводить аналогії між успішним застосуванням стратегією українськими військами в 2022 р., і козацькими військовими тактичними практиками, що мали високий рівень військового мистецтва.

Темі сучасної російсько-української війни присвячено дослідження Юрія Буракова та Лілії Питльованої, які аналізують різноманітні аспекти побудови стаціонарних та пересувних виставок музеїв України у різних регіонах країни, з метою створення постійно діючих експозицій з історії війни. Узагальнюється позитивний досвід в організації збереження та популяризації пам'яток російсько-української війни у столичних та регіональних музеях України, а також досліджуються процеси трансформації їх експозиційної та виставкової діяльності на сучасному етапі. Зокрема автори наголошують на актуальності створення віртуальних засобів представлення історичного минулого і сьогодення, завдяки яким експозиційний матеріал та унікальні фонди можна представити більш численній аудиторії як у нашій державі, так і за її межами.

Візію регіональної історії у радянських підручниках суспільно-гуманітарного блоку 1920-1930 рр. розглянуто в статті Богдана Безпалька та Дениса Хохлова. Дослідження проведене на прикладі роботи М. Яворського «Коротка історія України». Показано особливості

просторової та історичної візії українських регіонів, що полягали у зміщенні вектору із заходу на східні простори – російські землі. Київ як регіональний центр відходив на другий план, поступаючись Петербургу та Москві. Підручники того періоду майже не описували українські землі, виділяючи їх у два штучних регіони «Східну та Західну» Україну. Натомість регіональна візія поширилась на простори Середньої Азії, Казахстану та Кавказу.

У статті Богдана Левика розглянута національна трагедія Голодомору 1932-1933 рр. в контексті реакції на неї населення сусідніх з Україною та більш далеких країн, а також міжнародних організацій. Акцентовано увагу, що Голодомор був свідомою акцією комуністичної влади проти українського селянства як джерела владної непокори та національного спротиву. Показано, що попри намагання більшовицького уряду приховати кричущі факти голоду та конформістську підтримку більшості акредитованих в СРСР зарубіжних журналістів, ця інформація все таки отримала розголос у світі, збурила громадянську хвилю допомоги в різних країнах, але не викликала офіційного засудження більшовицької політики з боку країн-членів Ліги Націй та Католицької церкви. Автор висновок, що перші й подальші визнання Голодомору 1932-1933 в Україні геноцидом на рівні впливових країн і міжнародних організацій, а також проведене в Україні кримінальне провадження за фактом скоєння злочину геноциду 1932-1933 рр. в Україні, як злочину проти людяності дозволяють сучасним українцям не тільки закріпити пам'ять про Голодомор як значущий для всього суспільства історичний наратив, але й переусвідомити цей травматичний досвід, оновивши націю та її ціннісно-світоглядні настанови.

У рамках регіональної історії вивчається проблема санітарного нагляду за промисловими робітниками Катеринославської губернії Російської імперії в статті Олексія Арзаманова. Розкрито умови праці та проживання промислових працівників та найбільш поширених санітарних проблем, які виникали у їхньому побуті. Показано, що значне число російських промисловців, які організовували свої підприємства на українських землях, не були зацікавлені у наданні гідних умов життя для працівників своїх підприємств, якщо це могло завдати їх прибутку. Практичною задачею дослідження є розширення знання про минуле пересічних мешканців регіону, їх тогочасний побут, формування у читачів уявлення про унікальність історичного розвитку власного регіону у рамках загальної української історії.

Актуальній темі конструювання регіональних міфів присвячена стаття Світлани Арабаджи. Вона досліджує процес конструювання міфологічного образу Російської імперії як «рятівниці християн» переселених з Кримського півострова до Приазов'я. Базуючись на аналізі різноманітних документальних джерел, авторка виділяє основні етапи створення та підтримки даного образу та його артикуляцію на різних рівнях. Так, починаючи з моменту прийняття рішення Російською імперією про переселення християн з території Кримського ханства, розпочалося позиціонування особливої місії Росії у справі захисту християнського населення півострова. Аргументуючи свою ініціативу нестерпним релігійним гнітом та важким станом греків, вірмен, грузин та всіх, хто сповідував християнство у мусульманській державі, Російська імперія брала на себе провідну роль із захисту «одновірців». Саме через надзвичайно важке становище християни звернулися до Російської імперії з

проханням переселити їх на територію православної держави. Це була офіційна версія переселення християн, яка використовувалася на всіх рівнях та стала основою для конструювання міфу, активно надалі поширюваного через праці представників церкви, дослідників історії роботу освітян. На цьому етапі якраз закріплюється образ Російської імперії як «рятівниці християн» і водночас відбувається вибудова «логічного ланцюжка» регіонального міфу про заснування Маріуполя митрополитом Ігнатієм та перші комеморативні практики на його честь. Все це заклало основу для остаточного формування міфу про імперське місто Маріуполь.

Результати дослідження поховання зрубної культури доби пізньої бронзи з кургану біля с. Комишувате у Північному Приазов'ї на півдні Донецької області України містить стаття В'ячеслава Забавіна та Сергія Небрата. Про деякі особливості матеріальної та духовної культури давнього населення приазовських степів, їх соціальної організації та поховальної обрядовості дають уявлення знахідки посуду з неординарним орнаментом, який автори трактують як піктограми, протопісемність, сюжетні малюнки. Ще один горщик з орнаментациєю, знайдений на місці давнього поховання, на думку авторів, має календарний характер. Аналіз циклічного орнаменту на горщику з цього поховання дозволив висловити припущення, що циклічна композиція, відображена на керамічній посудині, фіксує значущі для давнього населення проміжки часу, що повторюються, та, можливо, відбиває регіональні особливості календарної системи племен зрубної культури: річний і місячний цикли з фіксацією часу переходу від старого до нового року.

Питання щодо формування особистості Михайла Грушевського у Тифліський період його життя (1880 – 1886 рр.) під час навчання в гімназії розглянуті в статті Наталі Романцової. Вона зазначила, що Тифліська гімназія була освітнім та культурним центром Південного Кавказу. Авторка звертає увагу на вплив тифліського оточення у питанні утвердження маркерів особистості юного Михайла – початку становлення його інтелектуальної біографії, шляху утвердження його українського патріотизму, інтересу щодо українознавства, історії України, літератури, фольклору. Аналіз гімназійного періоду життя М. Грушевського дозволяє розкрити поєднання в його діяльності творчого начала, новаторства, незвичайної працездатності, амбітності, наполегливості. Мультикультурні тифліські впливи посилювали відчуття національної свідомості юного Михайла, його бажання оволодіти знаннями, завдяки яким він зміг би допомогти знедоленому українському народові. Авторка переконує, що тифліське оточення сприяло становленню особистості М. Грушевського і можливості реалізації інтелектуального потенціалу на новому етапі життя.

У дослідженні Костянтина Балабанова та Володимира Романцова аналізуються питання щодо становлення Маріупольського державного університету як центру гуманітарної освіти і науки Північного Приазов'я в умовах утвердження незалежної Української держави та національно-культурного відродження етнічних

спільнот, які мешкають на українських землях, зокрема, у приазовському регіоні. З'ясовується питання про формування освітнього та наукового компонентів у діяльності Маріупольського гуманітарного коледжу та гуманітарного інституту.

Автори зазначили, що протягом 1990-х – на початку 2000-х років основні аспекти діяльності нового закладу вищої освіти були орієнтовані на реалізацію освітньо-наукових та культурних інтересів етнічних спільнот, які населяють Північне Приазов'я, зокрема, грецької спільноти. Дана тема є важливою в контексті визначення місця грецької спільноти в суспільному житті приазовського краю. Протягом вказаного часу у новому закладі вищої освіти Маріуполя було зроблено акцент на вивчення новогрецької мови, активні зв'язки з грецькими університетами, державними установами, розвиток елліністичних студій.

У статті звернено увагу на те, що у подальшому Маріупольський державний університет як центр гуманітарної освіти і науки Північного Приазов'я значно розширив сферу своєї освітньої та наукової діяльності за рахунок історичного та філологічного українознавства, правознавчих, економічних, культурологічних соціологічних студій, розробки питань міжнародних відносин та інших.

Регіональний контекст ситуації у сфері медичної допомоги в Донецькій області в перше повоєнне десятиліття розглядають Віра Волоніць та Наталія Шипік. Зокрема ними проаналізовано специфіку втілення медичної реформи 1947 р. на обласному рівні, охарактеризовано складну епідемічну ситуацію на тлі повосенної руйнації і встановлено, що позитивним аспектом організації медичного обслуговування був перехід від виробничого принципу до територіального. Проте, процес об'єднання поліклінік і амбулаторій з лікарнями відбувався переважно формально, без урахування кадрових та інфраструктурних можливостей. Характерною рисою був недостатній рівень укомплектованості лікарськими кадрами в області та брак лікувально-діагностичної апаратури. Надмірна навантаженість лікаря в умовах відсутності допоміжних засобів значно ускладнювала діагностику та впливала на якість надання медичної допомоги. Загальні високі показники медичного обслуговування приховували зниження його якості. Поширеною була практика розташування медичних закладів в малоприспособованих приміщеннях, які не відповідали мінімальним санітарно-гігієнічним вимогам. Актуальність проблеми полягає у необхідності проаналізувати реакцію медичної системи на виклики, які постали перед суспільством після завершення війни. Розгляд теми набуває неабиякої актуальності в умовах широкомасштабної війни, яку розв'язала РФ проти нашої держави, і яка вже призвела до значного ступеню руйнування об'єктів медичної та соціальної інфраструктури. Необхідно врахувати досвід аби уникнути помилок, допущених совєтською владою при відновленні медичної мережі і подоланні епідемій, супутніх таким соціальним катаклізмам як війна.

Редактори випуску